

Τραγούδια Του Μακεδονικού Αιώνα

(Απο Την Ανατολική Μακεδονία)

Το σώμα του Παύλου Μελά (26 Αυγούστου 1904)

1. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Το πλέον γνωστό τραγούδι του Μακεδονικού αγώνα. Νεοφανές-δυτικότροπο, που αγαπήθηκε τόσο, ώστε κάθε περιοχή, κάθε χωριό της Μακεδονίας το έχει εντάξει στη μουσική του παράδοση αποδίδοντάς το, βέβαια, με το υφολογικό χρώμα που χαρακτηρίζει κάθε ένα από αυτά. Συγκαταλέγεται στα λεγόμενα «πανελληνία».

Ο Παύλος Μελάς, πρωτεργάτης του Μακεδονικού αγώνα, πέθανε στις 13 Οκτωβρίου 1904, αφού πολιορκήθηκε από τούρκικο απόσπασμα, κατόπιν προδοσίας, στη Σιάτιστα Κοζάνης. Ο θάνατός του προκάλεσε έντονη συγκίνηση και αμέσως άρχισαν να τραγουδούν τον ηρωισμό του. Υπάρχουν πάμπολλα τραγούδια για τον Παύλο Μελά, κυρίως στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας.

Τραγουδάει η χορωδία «Δομέστικοι της Δράμας».

2. Η ΣΦΑΓΗ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ

Γνωστή μελωδία, νεωτερική, πάνω στην οποία είναι γραμμένα και άλλα τραγούδια (Σαγγάριος, Η μάχη του Μπιζανίου κ.α), από την περιοχή του Παγγαίου, σε ήχο πλ. Δ' και ρυθμό τετράσημο. Η ποιητική του δομή παρουσιάζει νεοτερικότητα, καθώς το ποίημα εμφανίζει ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, μία τεχνική που απουσιάζει από τα δημοτικά τραγούδια, με ελάχιστες εξαιρέσεις τα λιανοτραγούδα.

Το τραγούδι αναφέρεται στην σφαγή της Δράμας. Βέβαια, η Δράμα βίωσε τη θηριωδία του εισβολέα τρεις φορές! Το 1912, το 1916-18 και το 1941. Η κάθε μία από τις τρεις περιόδους έχει ξεχωριστή σημασία στην ιστορία της πόλης και το τραγούδι αναφέρεται και στις τρεις.

Τραγουδάει η χορωδία «Δομέστικοι της Δράμας».

*Σαν τέτοια ώρα στο βουνό ο Παύλος πληγωμένος,
και στο νερό του αυλακιού ήτανε ξαπλωμένος.
Δεν κλαίω τη λαβωματιά, δεν κλαίω και το βόλι,
μον' κλαίω που με άφησε η συντροφιά μου όλη.
Για σύρε Δήμο μου πιστέ στην ποθητή πηγή μου,
και φέρε μου κρύο νερό, να πλύνω την πληγή μου.
Σταλαγματιά το αίμα μου, για σε πατρίς το χύνω,
για να 'χεις δόξα και τιμή, να λάμπεις σαν τον ήλιο.*

Ο Παύλος Μελάς
με τη ζύζυγό του Ναταλία

Όπλα Μακεδονομάχων

Ένα γλυκό ξημέρωμα και μια Δευτέρα μέρα,
Σφαγή μεγάλη έγινε Δράμα και περιφέρεια.
Η Δράμα επλημμύρισε από Ελλήνων αίμα
Κι οι Βούλγαροι κουβάλαγαν με κάρρα σκεπασμένα.
Η Δράμα καταστράφηκε κι έγινε το βιράνι
Κι ο κόσμος πήρε τα βουνά κατά τη Δοϊράνη.
Στου Φαλακρού τις κορυφές, σε μία πέτρα πάνω,
Εκεί μανούλα μ' κάθισα, είπα πως θα πεθάνω.

3. ΜΙΑ ΓΑΛΑΖΙΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑ

Τραγουδι από την Νικήσιανη του Παγγαίου σε ήχο Α' δίφωνο (νάος) και ρυθμό τετράσημο (αργός συρτός), που δεν απουσιάζει από κανένα γλέντι και κανένα πανηγύρι. Το περιεχόμενό του, αρχικά, παραπέμπει σε τραγούδι της αγάπης και της ξενιτιάς. Σύμφωνα, όμως, με μαρτυρίες ντόπιων κατοίκων, πρόκειται για τραγούδι του Μακεδονικού αγώνα! «Η γαλάζια περιστέρα» προτυπώνει την ελληνική σημαία, που πετάει από βουνό σε βουνό, προκειμένου να βρει το ταίρι της, δηλ. τις περιοχές που τελούσαν υπό Τουρκική και Βουλγαρική κατοχή και να τις ενσωματώσει στην κυριαρχία της Ελληνικής επικράτειας. Πρόκειται για τραγούδι με έμμεση και μυστική αναφορά στον πόθο για ελευθερία και ανεξαρτησία, φαινόμενο που συναντιέται και σε τραγούδια για την άλωση της Πόλης. Οι υπόδουλοι Έλληνες έπρεπε να βρουν τρόπο να εκφράσουν τον πόθο τους, χωρίς όμως να γίνουν αντιληπτοί από τον κατακτητή και τον εισβολέα.

Τραγουδάει ο Πέτρος Παπαεμμανουήλ.

Μια γαλάζια -σεβντή μ' αμάν, αμάν- μια γαλάζια περιστέρα,
αχ! Μια γαλάζια περιστέρα πέταξε και πάει 'σα πέρα.
Στο βουνό -σεβντή μ' αμάν, αμάν- στο βουνό ψηλά πετούσε,
αχ! Στο βουνό ψηλά πετούσε και το ταίρι της ζητούσε.
Ταίρι μου -σεβντή μ' αμάν, αμάν- ταίρι μου αγαπημένο,
αχ! Ταίρι μου αγαπημένο έλα που σε περιμένω.
Όρη και -σεβντή μ' αμάν, αμάν- όρη και βουνά θα πιάσω,
αχ! Όρη και βουνά θα πιάσω, να σε βρω να σ' αγκαλιάσω.

Το σώμα του Καπετάν Μακρή στο Μοναστήρι

4. ΤΖΟΒΑΛΤΖΗΣ

Τραγουδί από την Νικήσιανη του Παγγαίου σε ήχο Α' και ρυθμό τετράσημο (χορός συρτός). Αναπτύσσεται σε τριημίσιχη ποιητική δομή, με δίστιχη πραγμάτωση του χναριού, με τα δύο πρώτα ημιστίχια να κατέχουν τον πρώτο στίχο και το τρίτο ημιστίχιο να επεκτείνεται σε ολόκληρο το δεύτερο, γεγονός που φανερώνει την παλαιότητα του τραγουδιού. «Ο ήλιος εβασίλεψε» (α' ημιστίχιο) «και τα βουνά μαυρίζουν» (β' ημιστίχιο), «και τον καημένο Τζοβαλτζή τον κυνηγούν οι Τούρκοι» (γ' ημιστίχιο). Ως προς τη μελωδήσή του, παρατηρούμε ότι πρόκειται για έντεχνη σύνθεση, καθώς εμφανίζονται φαινόμενα «αναδίπλωσης-επανάληψης» λέξεων (και τον καημέ, και τον καημένο), με την παρεμβολή πρόσθετης φράσης (μα την Παναγιά σας λέγω), φαινόμενα που τονίζουν τη μελισματικότητα του τραγουδιού. Η μελωδία είναι δάνειο από το «Κοράσιον ετραγουόδησε», τραγούδι ιδιαίτερα αγαπητό στη Νικήσιανη, μια από τις πολλές παραλλαγές της παραλογής του «κυρ-Βοριά», από τις λίγες, όμως, σε χορευτικό ρυθμό.

Ο Καπετάν Δούκας και τα παλικάρια του

Τραγουδάει η Αρετή Κετιμέ.

**Ο ήλιος εβασίλεψε και τα βουνά μαυρίζουν και τον καημέ
-μα την Παναγιά σας λέγω- και τον καημένο Τζοβαλτζή.
Και τον καημένο Τζοβαλτζή, τον κυνηγούν, τον βρίζουν, τον τυραννούν
-μα την Παναγιά σας λέγω-τον κυνηγούν, τον πιάσανε.
Μη με σκοτώνεται παιδιά, ώσπου να ξημερώσει, να ρθουν τ' αδέ
-μα την Παναγιά σας λέγω- να ρθουν τ' αδέρφια να με δουν.**

.....
**Και σεις πουλιά πετούμενα σαν πάτε στην Αθήνα να πείτε χαι
-μα την Παναγιά σας λέγω-να πείτε χαιρετίσματα.
Να πείτε χαιρετίσματα στον καπετάνιο Δούκα, να πείτε πως
-μα την Παναγιά σας λέγω-να πείτε πως σκοτώθηκα.**

5. ΜΗΤΡΟΥΣΗΣ ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΣ

Συναντιέται στη Νικήσιανη του Παγγαίου, στην Καλή Βρύση της Δράμας, στη Νιγρίτα Σερρών και γενικά στην ευρύτερη περιοχή της Αν. Μακεδονίας. Ο ήχος του τραγουδιού είναι Α' δίφωνος (νάος)- από τους αγαπημένους της Νικήσιανης, καθώς παρατηρείται πληθώρα τραγουδιών μ' αυτό το άκουσμα - και ο ρυθμός του, αργός τρίσημος, αισθητοποιεί ακόμα περισσότερο το θρηνητικό ήθος του τραγουδιού. Το τρομερές μέτρο φανερώνει την αστική του προέλευση, που όμως χάνεται καθώς

προσλαμβάνει την εκφραστική δύναμη της ντόπιας παράδοσης, υποτασσόμενο στη «ζυγιά» των οργάνων της περιοχής.

Ο Δημήτρης Γκογκολάκης καταγόταν από το Μητρούσι Σερρών (εξ ου και το ιδιώνυμό του Μητρούσης) και έδρασε ως οπλαρχηγός Β' τάξης. Το 1904, αφού δέχθηκε τη θηριωδία των Βουλγάρων Κομιτατζίδων, καθώς έσφαξαν αναίτια τη γυναίκα και το παιδί του, κατατάχτηκε στο σώμα του Χαλκιδικιώτη οπλαρχηγού Γιαγκλή. Από το 1907 αρχίζει να δραστηριοποιείται αυτόνομα, ως αρχηγός μικρού σώματος, στο Νομό Σερρών. Τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου, οργανώνει επιχείρηση για τη σύλληψη του Βούλγαρου Κομιτατζή Αραμπατζή, η οποία όμως αποτυγχάνει ύστερα από προδοτική ενέργεια. Βούλγαροι και Τούρκοι συγκρούονται στα Καμενίκια των Σερρών με την ομάδα του Μητρούση, η οποία οχυρώνεται στο καμπαναριό της Ευαγγελίστριας. Οι άνδρες του σκοτώθηκαν και ο ίδιος αυτοκτόνησε με το μαχαίρι του για να μη παραδοθεί σε Τούρκους και Βούλγαρους, στις 13 Ιουλίου 1907.

Τραγουδάει ο Γρηγόρης Παπαεμμανουήλ

**Μητρούσης καπετάνιος Θεόν παρακαλεί,
να έμπει μεσ' στα Σέρρας να σύρει το σπαθί.**

Ωφ! Αμάν! Να σύρει το σπαθί.

**Στο δρόμο που περνάει τον βλέπει η Τουρκιά,
σφαιλούν γερά τις πόρτες, κλείνουν τα μαγαζιά.**

Ωφ! Αμάν! Κλείνουν τα μαγαζιά.

**Ακόμα δεν εμπήκε, τον επροδώσανε,
«ιλί αλά» φωνάζαν, τον εκυκλώσανε.**

Ωφ! Αμάν! Τον εκυκλώσανε.

**Ιούλη δεκαπέντε, Σαββάτο βράδυ οχτώ,
εκλείσαν το Μητρούση μεσ' στο καμπαναριό.**

Ωφ! Αμάν! Μεσ' στο καμπαναριό.

**Μητρούσης καπετάνιος με πέντε-έξ παιδιά
μεσ' απ' τη Βαγγελίστρα ρίχνει στα σκυλιά.**

Ωφ! Αμάν! Ρίχνει στα σκυλιά.

Σαν τ' άκουσαν οι Τούρκοι, τρέχουν όλοι μαζί,

*Ο Δημήτρης Γκογκολάκης
(ο Καπετάν Μητρούσης)*

Μητρούση για να πιάσουν και να παραδοθεί.

Ωφ! Αμάν! Και να παραδοθεί.

«Κάνε τεσλίμ Μητρούση, για να γλιτώσετε,
θα κάψουμε τα Σέρρας, για πέντε-εξ παιδιά.

Ωφ! Αμάν! Για πέντε-εξ παιδιά».

Μητρούσης καπετάνιος τεσλίμ δε γίνεται,
το αίμα του το χύνει, δεν παραδίνεται.

Ωφ! Αμάν! Δεν παραδίνεται.

Ο Αρμεν Κούπτιος

6. ARMEN

Τραγούδι από το Βόλακα της Δράμας σε ήχο πλ. Α' και ρυθμό τρίσημο. Σύμφωνα με ορισμένες μαρτυρίες, η μελωδία προέρχεται από τη Χωριστή Δράμας, μια περιοχή με έντονη δυτικότερη μουσική παράδοση. Το γεγονός αυτό φαίνεται πως ενισχύει τις παραπάνω μαρτυρίες, που θέλουν τη μελωδία να έλκει την καταγωγή της από τη Χωριστή, καθώς το τριμερές μέτρο, με αυτόν το τονισμό («βιενέζικο βαλσάκι»), είναι δυτικότερη επιρροή και απουσιάζει όχι μόνο από την ντόπια μουσική παράδοση της γύρω περιοχής, αλλά και από ολόκληρη την παραδοσιακή-δημοτική μουσική της Ελληνικής επικράτειας. Οι ελάχιστες περιπτώσεις τρισήμου ρυθμού, κυρίως σε τραγούδια των Μικρασιατικών παραλίων, είναι περιπτώσεις παρόμοιων επιρροών. Η ζωντανή και αικιμάζουσα, όμως, μουσική παράδοση του Βόλακα, ενέταξε τη μελωδία στις τάξεις του, δημιούργησε στίχο κατάλληλο για να τιμήσει το Μακεδονομάχο ήρωα του χωριού και το απέδωσε με το μουσικό ιδίωμα που χαρακτηρίζει τα τραγούδια του Βόλακα, τη συνηχητική μελωδική γραμμή, το γνωστό ισοκράτημα, καθιστώντας το ήθος του τραγουδιού θρηνώδες.

Σύμφωνα με μαρτυρίες των γεροντότερων του χωριού, με το τραγούδι αυτό μοιρολογούσε η μάνα του Άρμεν το χαμό του γιού της, μέχρι και το θάνατό της. Η εικόνα αυτή χρωματίζει το τραγούδι διαφορετικά εντέίνοντας τη συναισθηματική του φόρτιση.

*Τραγουδάει η γυναικεία χορωδία
του Πολιτιστικού Συλλόγου από
το Βόλακα.*

**Το μάθατε τι έγινε στις Δράμας την αγορά,
κρεμάσανε τον Άρμεν, τον Άρμεν, στην άτιμη θηλιά.**

**Τούρκοι τον εκρεμάσανε, Ρωμιοί τον κλάψανε,
θελήσαν να τον θάψουν, τον θάψουν, Τούρκοι δεν άφησαν.**

**Ξαν το μάθε -ν- η μάνα του στα μαύρα ντύθηκε,
σαν τ' άκουσε πατέρας του Άρμεν μαχαίρια ζώστηκε.**

**Τον Άρμεν κι αν κρεμάσανε στην άτιμη θηλιά,
το αίμα του χαλάλι, χαλάλι για την ελευθεριά.**

7. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Αργό τραγούδι από το Βώλακα της Δράμας, σε ήχο πρώτο δίφωνο (νάος), που αναφέρεται στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης το 1912. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ντόπιων κατοίκων, το τραγούδι αποδίδεται στο συγχωριανό τους γέρο-Νάλκο Δημήτριο, ο οποίος απεβίωσε περίπου το 1940.

Πρόκειται για «νεοφανές παραδοσιακό τραγούδι» και αυτό μαρτυρείται από την τεχνική του τραγουδιού, καθώς αναπτύσσεται σε τετράστιχα και όχι σε δίστιχα, μονόστιχα ή ημιστίχια, όπως συμβαίνει με τα δημοτικά-παραδοσιακά τραγούδια. Επίσης, παρατηρείται ομοιοκαταληξία, που δεν παρουσιάζεται στα δημοτικά τραγούδια, παρά μόνο σε ορισμένες εξαιρέσεις και κυρίως στα δίστιχα ή λιανοτράγουδα. Εδώ, η ομοιοκαταληξία είναι πλεχτή. Επιπρόσθετα, ενώ στην παραδοσιακή ποίηση υπάρχει ισοσυλλαβία σε όλους τους στίχους, εδώ παρατηρείται ανισότητα στον αριθμό των συλλαβών, με τους μονούς στίχους να αναπτύσσονται σε δεκαπεντασύλλαβους και τους ζυγούς σε δεκατετρασύλλαβους. Η τεχνική, επομένως, του ποιήματος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ιδιότυπη.

Το τραγούδι είναι ιδιαίτερα αγαπητό στο χωριό και τραγουδιέται σε διάφορες περιστάσεις, ακόμα και ως «πατινάδα», συνοδεύοντας τη νύφη στην εκκλησία.

Τραγουδάει η χορωδία του Πολιτιστικού Συλλόγου Βώλακα.

**Θεσσαλονίκη που 'σβηνε με του καιρού το διάβα
καντήλι που, τρεμόφωτο, για λάδι λαχταρά.
Αποβραδīs κοιμήθηκε δυστυχιμένη, σκλάβα
και την αυγούλα ξύπνησε Αρχόντισσα, Κυρά.**

**Ποιον να 'βλεπε στον ύπνο της, ποιος να 'ταν στ' όνειρό της;
Τον Αϊ – Δημήτρη έβλεπε στο άτι του το γοργό.
Πυροβολώντας έκραζε με τη φωνή της νιότης,
ξύπνησε κόρη της σκλαβιάς η λευτεριά είμαι εγώ.**

**Η σκλάβα ξύπνησε με μιας, πετιέται απ' το κρεβάτι,
τα ξαφνιασμένα μάτια της στα Κάστρα της κολλά.
Όχι! Δεν ήταν όνειρο, να την παρθένα να την,
όμορφη, γαλανόλευκη, με το σταυρό ψηλά.**

*Το προσωπικό του Ελληνικού Προξενείου
Θεσσαλονίκης*

8. ΑΠΟΡΩ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Νεοφανές τραγούδι που το συναντάμε στο Βόλακα της Δράμας, καθώς επίσης και στην Καλή Βρύση με ελάχιστες διαφοροποιήσεις στη στιχολογία. Η σύνθεσή του φανερώνει άριστη μουσική κατάρτιση του μελοποιού, καθώς η μελωδία δεν περιορίζεται σε ένα πεντάχορδο εμμένοντας σε συγκεκριμένη κλίμακα, όπως συνήθως παρατηρείται στα τραγούδια της λαϊκής μας παράδοσης. Αντίθετα, αναπτύσσεται στην επταφωνία της κλίμακας, δημιουργώντας μάλιστα χρωματικό τετράχορδο στην ψηλή περιοχή, διαμορφώνοντας, έτσι, μικτή κλίμακα. Ο ήχος είναι πλ. Δ' του σκληρού διατόνου με χρωματικό τετράχορδο στην επταφωνία του και ρυθμός αργός.

Το τραγούδι, ως ένα σημείο, παρουσιάζει την έννοια της παραλογής, καθώς εμφανίζει τη Μακεδονία με ανθρώπινη λαλιά, να απαντάει σε ερώτηση που της γίνεται, για τα δεινά που έχει υποστεί και την προσπάθειά της να απελευθερωθεί.

Τραγουδάει η γυναικεία χορωδία του Πολιτιστικού Συλλόγου από το Βόλακα.

Απορώ Μακεδονία, πως βαστάς υπομονή,
και πως βλέπεις τα παιδιά σου μέρα νύχτα στη σφαγή.
Τι να κάνω η καημένη που 'μαι αλυσόδετη,
και δεν είμαι ελεύθερα για να σύρω το σπαθί.
Αυτό το μαύρο το σπαθί μου είναι ανάγκη να βαφτεί απ' το
αίμα των βαρβάρων κι ύστερα να δοξαστεί.
Του Αλεξάνδρου η πατρίδα πάντα είναι Ελληνική,
των εχθρών μας η ελπίδα ψεύτικη είναι κι ας χαθεί.
Στην Ανατολή και Δύση έτρεχε σαν αστραπή,
τ' όνομά της να κηρύξει, ποία είναι αυτή η γη.
Μη φοβείσθε Μακεδόνες και δεν είστε μοναχοί,
τρεις χιλιάδες Ευζωνάκια έρχονται για βοηθεί.
Στέρια - στέρια¹ βασταχτείτε τ' Αλεξάνδρου τα παιδιά,
στους εχθρούς ν' αντισταθείτε με Ελληνική καρδιά.
Του Αλεξάνδρου η πατρίδα πάντα είναι Ελληνική,
των εχθρών μας η ελπίδα ψεύτικη είναι κι' ας χαθεί.

Δημήτριος Καλαποθάκης
Πρόεδρος Μακεδονικού Κομιτάτου

¹Στέρια – στέρια: Χέρια – χέρια. Σειρά – σειρά.

Ο Ιων Δραγουμης

9. ΕΝΑ ΓΛΥΚΟ ΞΗΜΕΡΩΜΑ

Τραγούδι της Καλής Βρύσης, σε ήχο πλ. Α'. Πρόκειται για παραλλαγή της περιοχής του Παγγαίου, ή το αντίστροφο, καθώς δεν γνωρίζουμε πια μελωδία προϋπήρξε της άλλης. Ο στίχος, όμως, είναι ο ίδιος και στις δύο παραλλαγές, με μόνη διαφορά το τελευταίο δίστιχο. Εκείνη του Παγγαίου ξεκινάει «Στου Φαλακρού τις κορυφές», ενώ αυτή της Καλής Βρύσης «Στου Μενουκίου τα ι-βουνά». Είναι, άλλωστε, γνωστό ότι τα τραγούδια, ως στίχος και ως μελωδία, ταξίδευαν από περιοχή σε περιοχή, γειτονικές και μη, αποκτώντας την εντοπιότητα με το πέρασμα του χρόνου, είτε ο στίχος, είτε η μελωδία, είτε και τα δύο μαζί.

Τραγουδάει ο Δημήτριος Κώττας από την Καλή Βρύση.

10. Ο ΗΛΙΟΣ ΕΒΑΣΙΛΕΨΕ (ΤΖΟΒΑΛΤΖΗΣ)

Χορευτικό τραγούδι από την Καλή Βρύση Δράμας σε ήχο Α' και ρυθμό επτάσημο (χορός καλαματιανός). Τραγουδιέται και χορεύεται σε όλες τις περιστάσεις ανεξάρτητα από το ιστορικό του περιεχόμενο. Η μελωδία είναι δάνειο από το γνωστό τραγούδι του Μακεδονικού αγώνα «Ένα πουλάκι πέταξε μέσα από την Αθήνα», μια μελωδία που εμφανίζεται σε τραγούδια πολλών άλλων περιοχών.

Ο Βασίλειος Τσιοβαλτζής γεννήθηκε στο Ροδολίβος Σερρών και ανέπτυξε δράση ως ομαδάρχης υπό τις διαταγές του σπλαρχηγού Δούκα. Έλαβε μέρος στις μάχες της Πίρσιοβας και στην επιδρομή στην Μικρόπολη. Συμμετείχε, επίσης, στην επιχείρηση εναντίον της Βουλγαρικής συμμορίας του Πανίστα στο Αγιοχώρι. Δολοφονήθηκε το 1909 από Τούρκο χωροφύλακα «μεσ' στην παλιά Προβίστα».

Οργανικό. Παίζει το σχήμα της Καλής Βρύσης.

ΚΑΠΕΤΑΝ ΔΟΥΚΑΣ (ΣΕΡΡΕΣ)
ΜΕΤΑ ΠΑΙΧΑΡΜΑΤΟΥ

Το σώμα του Καπετάν Δούκα στις Σέρρες

Ο ήλιος εβασίλεψε και τα ι-βουνά μαυρίζουν
και τον καημένο Τζοβαλτζή τον κυνηγούν οι Τούρκοι.

Τον κυνηγούν, τον πιάσανε, εφτά η ώρα νύχτα,
τον κυνηγούν, τον πιάσανε, μεσ' στην παλιά Προβίστα.

Μη με σκοτώνεται, παιδιά, ώσπου να ξημερώσει,
να 'ρθουν τα' αδέρφια να με δουν κι η μάνα μου να κλάψει.

Και σεις πουλιά πετούμενα, σαν πάτε στην Αθήνα,
να πείτε χαιρετίσματα στον καπετάνιο Δούκα.

Να πείτε πως σκοτώθηκα εφτά η ώρα νύχτα,
να πείτε πως μ' εσκότωσαν μεσ' στην παλιά Προβίστα.

Ο Μητροπολίτης Δράμας (και μετέπειτα Σμύρνης)
Χρυσόστομος Καλαφάτης

11. ΝΑ ΔΕΙΣ ΓΙΑΓΙΑ

Τραγούδι από την Καλή Βρύση Δράμας, σε ήχο πλ.
Α' και ρυθμό τετράσημο. Λόγος και μέλος -
απαλλαγμένα από περίτεχνα μουσικά και
φραστικά σχήματα, με τη μελωδία να
αναπτύσσεται σε ένα πεντάχορδο -
χαρακτηρίζονται για τη λιτότητα και την
απλότητά τους, κατορθώνοντας όμως να
διεγείρουν μυσταγωγικά αισθήματα, αρμόζοντα
στη θυσία.

Ο Αρμεν Κούπτσιος - πράκτορας Γ' τάξης και
στενός συνεργάτης του Μητροπολίτη Δράμας, και
μετέπειτα Σμύρνης, Χρυσοστόμου - καταγόταν
από το Βώλακα της Δράμας. Ανέπτυξε έντονη
δραστηριότητα, παρά το νεαρό της ηλικίας του,
κατά των Τούρκων και των Βουλγάρων, γεγονός
που τους εξόργιζε και επιδίωκων τη σύλληψή του.
Τελευταίο του χτύπημα ήταν η δολοφονία
επιφανούς Βούλγαρου στην περιοχή της
Αλιοστράτης, κάτι που προκάλεσε το μένος των
καταιετητών. Εντοπίστηκε τυχαία στην πόλη της

Να δεις γιαγιά -καλέ- να δεις γιαγιά
να δεις καλέ γιαγιά τον εγγονό σ' . (δις)
Να δεις καλέ γιαγιά τον εγγονό σ'
σ' εννιά χωριά -γιαγιά- τον κυνηγούν (δις)
Σ' εννιά χωριά -γιαγιά- τον κυνηγούν,
στο δέκατο χωριό τον πιάσανε. (δις)
Τον πιάσανε, γιαγιά στο Τουρκοχώρ'
και παν' -καλέ- να τον κρεμάσουνε. (δις)
Και παν' -καλέ- να τον κρεμάσουνε
στη Δράμα -βρε γιαγιά- στην πλατεία. (δις)
Στη Δράμα -βρε γιαγιά- στην πλατεία
στην πλατεία -γιαγιά- στον πλάτανο. (δις)
Στην πλατεία -γιαγιά- στον πλάτανο
τον κρεμάσανε -γιαγιά- τον Κούπτσιο. (δις)
Τον κρεμάσανε -γιαγιά- τον κρεμασάν
Τον κρεμάσανε -γιαγιά- οι Τούρκοι. (δις)

Δράμας και συνελήφθηκε ύστερα από καταδίωξη, στο Τουρκοχώρι, το σημερινό Μυλοπόταμο, που βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη της Δράμας. Οδηγήθηκε στην κεντρική πλατεία της πόλης, όπου και απαγχονίστηκε το 1908, προς παραδειγματισμό των υπολοίπων κατοίκων. Σήμερα, σ' εκείνο το σημείο, υπάρχει το άγαλμά του.

Τραγουδάει η χορωδία του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλής Βρύσης.

12. ΣΗΚΩΝΟΜΑΙ ΠΡΩΙ, ΠΡΩΙ

Σηκώνομαι πρωί, πρωί
τρεις ώρες πριν να φέξει
παίρνω νερό και νίβομαι
από τη κρύα βρύση
και παίρνω το τουφέκι μου
ψηλά απ' το εικονοστάσι
και παίρνω δίπλα τα ι-βουνά
ψηλά τα κορφοβούνια
βρίσκω λημέρι ανταρτών
που κάθονται και λένε
σήκω βρε καπετάνιε μου
σήκω να τραγουδήσεις
τραγούδια της ελευθερίας
και της Μακεδονίας
δεν ημπορώ δεν δύναμαι
γιατί είμαι λαβωμένος
μον' φέρτε το καράνταλι
να το διαλαλήσω
να κάμω τα ι-βουνά να κλαίν'
κι οι πέτρες να ραΐσουν
γεια σας, χαρά σας ρε παιδιά.

Αργό τραγούδι των ανδρών, του «τραπεζιού» ή «της παρέας», από τους Πύργους της Δράμας, σε ήχο πλ. Α'. Αναπτύσσεται σε τριημίσιτη μουσικοποιητική δομή, γεγονός που φανερώνει την παλαιότητά του. Αναφέρεται στη ζωή των ανταρτών, που στα σπίτια τους επέστρεφαν και έφευγαν βράδυ, χωρίς να τους δει το φως της ημέρας. Η εικόνα με το τουφέκι στο εικονοστάσι, που εμφανίζεται σε πολλά ιστορικά τραγούδια, φανερώνει την ιερότητα της αποστολής, που στόχο έχει την ελευθερία της πατρίδας, της έκφρασης, της σκέψης και του λόγου.

Τραγουδούν και παίζουν: Καλτσάμης Θεοδωρής (τραγούδι, λύρα) Καλτσάμης Κωνσταντίνος (τραγούδι, νταχαρέ) Τσάννης Σωτήρης (τραγούδι, νταχαρέ).

Το σώμα του Καπετάν Νταη στο Παγγαίο

13. ΒΓΗΚΑΝ ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ

Αργό τραγούδι από τους Πύργους της Δράμας σε τετράσημο ρυθμό, «του τραπεζιού» ή «της παρέας» και σε ήχο πλ. Α', που το συναντάμε να τραγουδιέται και στην ευρύτερη περιοχή (Βώλακας, Καλή Βρύση, Χωριστή). Σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων της Καλής Βρύσης, το τραγούδι αποδίδεται στον Βασίλειο Παπαεμμανουήλ, δάσκαλο των Πύργων μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '40, οπότε και φονεύεται, με καταγωγή από την Καλή Βρύση. Κεντρικό πρόσωπο του τραγουδιού ο μπάρμπα-Δήμος (με ελλιπείς γνώσεις για τον τόπο καταγωγής του), ομαδάρχης, ή οπλαρχηγός σύμφωνα με ορισμένες μαρτυρίες, που ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα στην ευρύτερη περιοχή της Δράμας. Κατάφερε πολλές νίκες σε βάρος των Τούρκων, τονώνοντας έτσι, το αίσημα της υπερηφάνειας των Ελλήνων της περιοχής.

Τραγουδάει η χορωδία του Πολιτιστικού Συλλόγου Πύργων.

Ο Καπετάν Γιαγκλής με το σώμα του

14. ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΕΛΛΗΝΕΣ (ΤΟ ΔΕΚΑ ΔΕΚΑΕΞΙ)

Χορευτικό τραγούδι από τους Πύργους της Δράμας, σε επτάσημο ρυθμό (χορός συρτός Καλαματιανός) και ήχο Α'. Είναι γραμμένο στη γνωστή μελωδία «Ένα πουλάκι πέταξε μέσα από την Αθήνα», επίσης του Μακεδονικού αγώνα για τον Παύλο Μελά, μια μελωδία που απαντάται και σε πολλά άλλα τραγούδια διάφορων περιοχών. Αναφέρεται στους ομήρους (ντουρντουβάκια) που πήραν οι Βούλγαροι δύο φορές, το 1907 και το 1916, για να δουλέψουν σε καταναγκαστικά έργα στη Βουλγαρία. Το τραγούδι εκφράζει τον πόθο και την ευχή των ομήρων (ντουρντουβάκια), να

Το μάθατε τι έγινε
αυτή την εβδομάδα
Βγήκαν αντάρτες στα βουνά
στο ελληνικό το χώμα
βγήκαν να πολεμήσουν
Κι ο μπάρμπα-Δήμος αρχηγός
στα παλικάρια λέει
Άιντε παιδιά στην εκκλησιά
στην εκκλησιά να πάμε
για να μεταλαβαίνουμε
Κάνετε όρκο στο σπαθί
και όρκο στο τουφέκι
γιατί είναι ο Τούρκος βάρβαρος
Μετρούν τους Τούρκους τρεις φορές
και λείπουν τρεις χιλιάδες
μάνα μ' κι αυτοί που χάθηκαν
Μετρούν τα Ελληνόπουλα
και λείπουν τρεις νομάτοι
μάνα μ' κι αυτοί που έρχονται
Μάνα μ' κι αυτοί που έρχονται
με τ' άγιο Ευαγγέλιο
Ζήτω Ελλάς φωνάζανε
Ζήτω η Μακεδονία
Ζήτω Ελλάς φωνάζανε

επιστρέψουν πίσω στα μέρη τους.

Τραγουδάει η χορωδία του Πολιτιστικού Συλλόγου Πύργων Δράμας.

Το σώμα του Καπετάν Στέργιου Βλάχμπη

Το χίλια εννιακόσια εφτά, το δέκα δεκαέξι,
το μάθατε τι έγινε μες στη Μακεδονία.
Τους Μακεδόνες Έλληνες τους πήραν αιχμαλώτους,
τους πήραν και τους πήγανε μέσα στη Βουλγαρία.
Τους πήραν και τους ρίξαν μες στα άγρια θηρία,
στης Δώβριτζας τα βουνά στα κρύα να πεθάνουν.
Πότε θα ρθεί ένας καιρός στο τρένο να ανεβούμε,
στης Δράμας το σταθμό παιδιά εκεί να κατεβούμε.

15. ΔΕ ΛΑΛΕΙΣ ΚΑΗΜΕΝΟ ΑΗΔΟΝΙ (Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΟΜΑΧΟΥ)

Χορευτικό τραγούδι σε ήχο Α' και ρυθμό επτάσημο (χορός καλαματιανός). Έλκει την καταγωγή του από τα Πιέρια όρη, αλλά το συναντάμε να τραγουδιέται σε όλη τη Μακεδονία και σε κάθε περίπτωση (γλέντια, γάμους, πανηγύρια, επετειακές εκδηλώσεις ιστορικού περιεχομένου). Στο τραγούδι αποτυπώνεται η αγωνία της ηρωίδας μάνας, που θέλει το παιδί της να μάχεται και να πρωτοστατεί στην εκδίωξη των εχθρών για την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Μάλιστα, του στέλνει μήνυμα, με διακομιστή το «γλυκόλαλο αηδόνι», λέγοντάς του πως «αν δε διώξει τους εχθρούς απ' τη Μακεδονία» δε θα είναι πια μάνα του! Αν ερμηνεύσουμε τη μάνα με τα σημερινά δεδομένα, μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε σκληρή και άκαρδη... Αν όμως εντάξουμε το λόγο και τη συμπεριφορά της μάνας στο κοινωνικό πλαίσιο της εποχής, όπου η μάνα -στα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς και της προσπάθειας αποτίναξης του κατακτητή- μεγάλανε το παιδί της με πνεύμα θυσίας ετοιμάζοντας να το προσφέρει στις υπηρεσίες της πατρίδας, θα διαπιστώσουμε ότι πρόκειται για μία λογική αντίδραση, αποδεκτή από το κοινωνικό σύνολο.

Τραγουδάει η χορωδία του Πολιτιστικού Συλλόγου Μικρόπολης Δράμας.

Δε λαλεις – λαλεις καημένο αηδόνι
το πρωϊ με τη δροσιά,
λάλα αηδόνι μου γλυκά.
Να ξυπνή – ξυπνήσεις τον υιό μου
που 'ναι στο ψηλό βουνό
εις το γέρο Όλυμπο.

Να του ειπεις – του ειπεις καημένο αηδόνι,
να θυμάται την ευχή
την ευχή της μάνας του.

Αν δε διώ – δε διώξει τους εχθρούς μας
απ' την ένδοξή μας γη,
τη Μακεδονία μας.

Να του ειπεις – του ειπεις καημένο αηδόνι
μάνα του δεν είμαι πια,
λάλα αηδόνι μου γλυκά.

16. ΜΙΑ ΓΑΛΑΖΙΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑ

Τραγουδί από τη Μικρόπολη Δράμας σε ήχο Β' και ρυθμό τετράσημο (χορός χασαπιά), ενώ παράλληλα το συναντάμε να τραγουδιέται και στην Καλή Βρύση. Πρόκειται για παραλλαγή της «Νικησιανιώτικης εκδοχής» ως προς το ρυθμό και τη μελωδία και με μικρές διαφοροποιήσεις στο στίχο. Καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας και καταγραφής, η στιγμή του εντοπισμού του παρόντος τραγουδιού ήταν από τις ομορφότερες! Νιώσαμε ευχάριστη έκπληξη με την ύπαρξη και μιας άλλης μελωδίας, καθώς έχει επιβληθεί και καθιερωθεί αυτή της Νικησιανής, όχι μόνο στη Μακεδονία, αλλά και στον υπόλοιπο Ελλαδικό χώρο. Όμορφη και λιτή μελωδία, αποδεσμευμένη από περιτέχνα μελικά τόξα, κεντρίζει αμέσως το ενδιαφέρον του ακροατή, ενώ ο εξωστρεφής και ζωηρός ρυθμός του, δημιουργεί την αίσθηση για συμμετοχή στο χορό.

Τραγουδάει η χορωδία του Πολιτιστικού Συλλόγου Μικρόπολης.

Μια γαλά – σεβντίν αμάν, αμάν- μια γαλάζια περιστέρα,
μια γαλάζια περιστέρα πέταξι και πάει 'σα περα.

Πέταξι –σεβντίν αμάν, αμάν-πέταξι κι πάει 'σα πέρα,
πέταξι κι πάει 'πέρα μια γαλάζια περιστέρα.

Πόι βουνό –σεβντίν αμάν, αμάν- πόι βουνό βουνό πετούσε,
πόι βουνό βουνό πετούσε και το ταίρι της ζητούσε.

Ταίρι μ' ται – σεβντίν αμάν, αμάν- ταίρι μ' ταίρι μ' κι αν σε χάσω,
ταίρι μ' ταίρι μ' κι αν σε χάσω, όρη και βουνά θα πιάσω.

Να σε βρω –σεβντίν αμάν, αμάν- να σε βρω να σ' αγκαλιάσω,
να σε βρω να σ' αγκαλιάσω μια κοντή και μια γεμάτη.

Μια κοντή –σεβντίν αμάν, αμάν- μια κοντή και μια γεμάτη,
μια κοντή και μια γεμάτη που 'χει χέρια σαν λαμπάδες.

Που χει χει –σεβντίν αμάν, αμάν- που 'χει χέρια σαν λαμπάδες,
που 'χει χέρια σαν λαμπάδες και τα λειτουργούν παπάδες.

Και τα λει –σεβντίν αμάν, αμάν- και τα λειτουργούν παπάδες,
και τα λειτουργούν παπάδες, καλογέροι, δεσποτάδες.

Ο Μητροπολίτης Καστοριάς
Γερμανός Καραβαγγέλης